

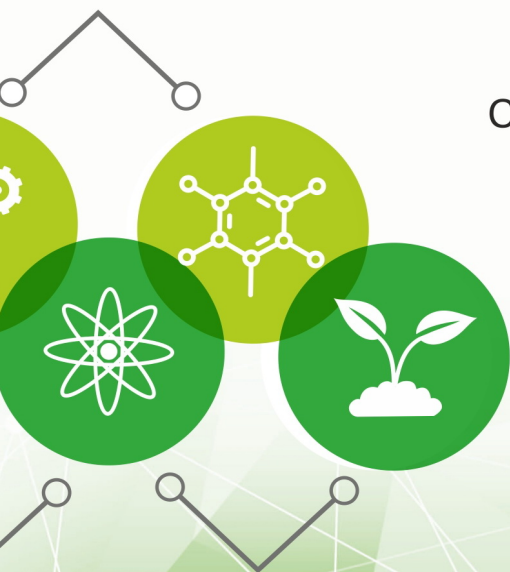
ISSN 2524-0986

iScience

АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Выпуск 4(24)
Часть 1

**Переяслав-Хмельницкий
2017**

АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

**ВЫПУСК 4(24)
Часть 1**

Апрель 2017 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

**Выходит –12 раз в год (ежемесячно)
Издается с июня 2015 года**

Включен в наукометрические базы:

РИНЦ http://elibrary.ru/title_about.asp?id=58411

Google Scholar

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=JP57y1kAAAAJ&hl=uk>

Бібліометрика української науки

http://nbuviap.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=journals

Index Copernicus

<http://journals.indexcopernicus.com/++++,p24785301,3.html>

Переяслав-Хмельницький

УДК 001.891(100) «20»

ББК 72.4

A43

Главный редактор:

Кошур В.П., доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии педагогических наук Украины

Редколлегия:

Базалук О.А.	д-р филос. наук, профессор (Украина)
Боголиб Т.М.	д-р экон. наук, профессор (Украина)
Кабакбаев С.Ж.	д-р физ.-мат. наук, профессор (Казахстан)
Мусабекова Г.Т.	д-р пед. наук, профессор (Казахстан)
Смирнов И.Г.	д-р геогр. наук, профессор (Украина)
Исак О.В.	д-р социол. наук (Молдова)
Лю Бинцян	д-р искусствоведения (КНР)
Тамулет В.Н.	д-р ист. наук (Молдова)
Брынза С.М.	д-р юрид. наук, профессор (Молдова)
Мартынюк Т.В.	д-р искусствоведения (Украина)
Тихон А.С.	д-р мед. наук, доцент (Молдова)
Таласпаева Ж.С.	канд. филол. наук, профессор (Казахстан)
Чернов Б.О.	канд. пед. наук, профессор (Украина)
Мартынюк А.К.	канд. искусствоведения (Украина)
Воловык Л.М.	канд. геогр. наук (Украина)
Ковальська К.В.	канд. ист. наук (Украина)
Амрахов В.Т.	канд. экон. наук, доцент (Азербайджан)
Мкртчян К.Г.	канд. техн. наук (Армения)
Стати В.А.	канд. юрид. наук, доцент (Молдова)
Бугаевский К.А.	канд. мед. наук, доцент (Украина)

Актуальные научные исследования в современном мире: XXIV Междунар. научн. конф., 26-27 апреля 2017 г., Переяслав-Хмельницкий. // Сб. научных трудов - Переяслав-Хмельницкий, 2017. - Вып. 4(24), ч. 1 – 211 с.

Языки издания: українська, русский, english, polski, беларуская, казакша, o'zbek, limba română, кыргыз тили, Հայերեն

В сборнике представлены результаты актуальных научных исследований ученых, докторантов, преподавателей, аспирантов и студентов - участников Международной научной конференции **"Актуальные научные исследования в современном мире"** (Переяслав-Хмельницкий, 26-27 апреля 2017 г.).

Сборник предназначен для научных работников и преподавателей высших учебных заведений. Может использоваться в учебном процессе, в том числе в процессе обучения аспирантов, подготовки магистров и бакалавров в целях углубленного рассмотрения соответствующих проблем. Все статьи сборника прошли рецензирование, сохраняют авторскую редакцию, всю ответственность за содержание несут авторы.

УДК 001.891(100) «20»

ББК 72.4

A43

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ЗАКЛАДИ СУСПІЛЬНОЇ ОПІКИ ДЛЯ СЛІПИХ В УКРАЇНІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

Анотація. У статті розглядаються питання виникнення дитячих спеціалізованих закладів суспільної опіки для сліпих (інститути, училища, школи). Зроблено аналіз їх навчальних програм, авторських методик, форм і методів організації навчально-виховного процесу. Висвітлено позитивні та негативні аспекти розвитку системи тифлопедагогіки у XIX – початку XX століття. Здійснено порівняльний аналіз організації діяльності подібних закладів для сліпих у зарубіжних країнах.

Ключові слова: спеціалізовані заклади, опіка, піклування, сліпі, діти, навчання, виховання.

СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОПЕКИ ДЛЯ СЛЕПЫХ В УКРАИНЕ (XIX – НАЧАЛО XX СТОЛЕТИЯ)

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы возникновения детских специализированных учреждений общественной опеки для слепых (институты, училища, школы). Произведён анализ их учебных программ, авторских методик, форм и методов организации учебно-воспитательного процесса. Освещены позитивные и негативные аспекты развития системы тифлопедагогике в XIX - начале XX века. Осуществлен сравнительный анализ организации деятельности подобных заведений для слепых в зарубежных странах.

Ключевые слова: специализированные учреждения, опека, попечительство, слепые, дети, обучение, воспитание.

SPECIALIZED INSTITUTIONS OF PUBLIC CUSTODY FOR THE BLIND IN UKRAINE (THE 19th - THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY)

Abstract. The article deals with the problems of foundation of children's specialized institutions of public care for the blind (high schools, colleges, schools). Their curricula, author's methods, forms and methods of educational process organization are analyzed. Positive and negative aspects of the development of the typhlopedagogics system in the 19th - early 20th century are highlighted. Comparative analysis of the organizational activity of such institutions for the blind in foreign countries is carried out.

Keywords: specialized institutions, guardianship, care, the blind, children, education, upbringing.

Аналіз архівних документів, історичних енциклопедичних даних, публіцистичних та літературно-журнальних видань досліджуваного періоду дозволив виявити, що на вітчизняному просторі перші спеціалізовані державні

заклади для опіки сліпих дітей та молоді виникли вже на початку XIX століття. Серед найбільш видатних вважався Санкт-Петербурзький інститут для сліпих, відкритий у 1807 році, завдяки відомому французькому благодійнику, педагогу і новатору XVIII-XIX століття, одному з перших тифлопедагогів, Валентину Гаюї. На початку своєї діяльності цей заклад мав усього 15 учнів, яких навчали читанню, письму, музиці, співам, типографській справі й різним ремеслам (плетіння кошиків, сіток, стільців та інше) за спеціальною методикою, яка позитивно використовувалась у західних країнах, зокрема у Франції. Приймалися незрячі хлопчики та дівчатка на платній основі (200 руб. на рік та ще 30 на перше обзаведення необхідними речами), віком від 7 до 13 років, але без інших фізичних чи розумових недоліків. Проте, як свідчать енциклопедичні дані Ф.А. Брокгауза та І.А. фрона, справи у цьому закладі складались незадовільним чином, завдяки перешкодам як з боку співробітників власного інституту для сліпих, так і зі сторони деяких громадських осіб, які вважали, що, начебто, «в нашій країні сліпих немає» [1].

Гаюї Валентин був змушений покинути свій директорський пост у 1817 році. Всі справи перейшли до відомства Міністерства народної освіти та нового заступника М.С. Пілецького-Урбановича. Ще через два роки (1819 р.) Імператор узяв цей заклад «під своє крило» (Людинолюбне товариство), яке й знаходилось при цьому відомстві до останнього (1918 р.). Незважаючи на значні грошові дотації, діяльність закладу була дещо суперечлива: кількість предметів значно скоротилася; до закладу стали приймати більш літніх сліпих осіб, що займалися лише рукоділлям (плетіння матів та сіток); з 1824 року було введено тілесне покарання, «як засіб приборкання поведінки неслухняних сліпих вихованців»; зв'язок з колишніми випускниками був майже втрачений, «хоча деяких можна було побачити на паперті серед жебраків, або у публічних домах, які працювали там таперами (музикантами)» [2].

Інший інститут для сліпих та одночасно глухонімих було відкрито у Варшаві (1817 р.), який мав статус закритого навчально-виховного закладу на два відділення – чоловічого та жіночого з недільно-ремісничим училищем для глухонімих. Так як Польща мала свою автономію, закони та конституцію, але з 1815 року входила до складу Російської Імперії, всі освітньо-виховні заклади підпорядковувались російському Міністерству народної освіти, зокрема контролювалися. Звідси були деякі розходження у навчальних планах. Так, вихованці цього інституту поділялися на пансіонерів та «приходящих», якщо вистачало вільних місць. Програма навчання складалася з багатьох предметів: а) у відділенні для глухонімих: Закон Божий, вимова звуків і слів, читання і письмо; вираховування розумове, письмове та на дощаних рахівницях; ознайомлення з різними життєвими речами та предметами (посудом, вагами, монетами); ознайомлення з правовими обов'язками людини по відношенню до уряду та суспільства; відомості з географії, історії, геометрії, чистописання, малювання і креслення. Окрім цього, глухонімі, у залежності від здібностей і нахилів, навчалися мистецтву (ліплення, літографії і ксилографії) та ремеслам (столярному, токарному, слюсарному, палітурній та кравецькій справі). Дівчатка привчалися, переважно, до домашнього господарства й навчанню жіночому рукоділлю. У відділенні для сліпих були ті ж самі предмети, тільки замість геометрії вивчали правила граматики й чистописання, а малювання і

креслення було замінено музикою та співами; із ремесел – плетіння кошиків, мотузків та стільців, тобто ті, що були доступні для сліпих [3].

Таким чином, лише ці два заклади довгий час і були єдиними реабілітаційно-виховними центрами, що дбали про сліпих на вітчизняному просторі, хоча у зарубіжних країнах справа навчання сліпих знаходилася на більш кращому рівні. Так, до другої половини XIX століття, у Франції існувало 20 установ для виховання і навчання сліпих, в Англії – 29, у Німеччині – 33, у Північно-Американських Сполучених Штатах – 30.

Зазначимо, якщо на початку створення спеціалізованих закладів суспільної опіки для сліпих і спроба організації там шкільного навчання закінчилася майже повною невдачею, то вже з другої половини XIX століття справа опіки і навчання сліпих дітей перейшла на новий, позитивний рівень. Так, завдяки діяльності громадськості, філантропічних товариств та приватних ініціатив (педагог К.К. Грот, офтальмолог О.І. Скребицький та інші) був створений особливий координаційний орган – «Товариство піклування про сліпих» (1871 р.), що значно сприяв вихованню, навчанню та підготовці сліпих дітей до самостійної діяльності.

Сучасна дослідниця, доктор педагогічних наук, С.В. Федоренко у своїй дисертації «Становлення та розвиток вітчизняної тифлопедагогіки» з цього приводу зазначає, що «Товариство піклування про сліпих» розробляло всі методичні рекомендації, різні адміністративні положення щодо організації та функціонування училищ для сліпих по всій імперії [6, с. 13]. Завдяки цьому «Товариству» було створено й окреме «Відомство імператриці Марії Олександрівни про сліпих» (1881 р.), що значно поліпшило справу опіки й піклування над сліпими дітьми, сприявши створенню у 24 губерніях мережі шкіл, училищ та інститутів, серед яких шість в Україні – у Києві (1884 р), Харкові (1887 р.), Одесі (1887 р.), Чернігові (1892 р.), Полтаві (1894 р.) та Кам'янець-Подільському (1894 р.). Відкривались та функціонували ці заклади згідно розробленого «Товариством піклування про сліпих» документу під назвою «Керівництво для відкриття, утримання та ведення училищ для сліпих Маріїнського Піклування для опіки сліпих дітей» [4, с. 14].

За дослідженнями О.В. Кравченко історії опіки над сліпими дітьми в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) приймальний вік сліпих дітей до училищ був дещо скороченим – від 7 до 11 років, замість 13, але всі інші умови були збережені за часів Санкт-Петербурзького інституту, тобто, приймалися лише ті діти, що були здатні до навчання та, окрім втрати зору, інших фізичних вад не мали. Значна кількість сліпих дітей навчалася безкоштовно, проте були й ті, чії батьки сплачували 300 руб. на рік. Навчання проводилося за розширеною програмою початкових училищ, терміном від 8 до 10 років та, у залежності від здібностей, вивчали різні ремесла (чоботарські, ткацькі), або займалися музикою, співом, налаштуванням роялів, іноді масажем [5, с. 53].

З інших джерел стало відомо, що у спеціалізованих закладах для сліпих використовувались спеціальні методи викладання таких предметів як читання, письмо та географія, проте інші предмети викладалися приблизно так само, як і зрячим дітям. Наприклад, книги для сліпих дітей друкувалися випуклим шрифтом, де літери розбиралися руками, завдяки сильно розвиненому у них дотику; шрифт вживався або унціальний (інакше квадратний), схожий на той, що використовується у книгах для зрячих, або рельєфно-крапковий

тактильний, винайдений сліпим учителем Брайлем. Не вдаючись до подробиць, зазначимо, що «брайлевський» метод займав набагато більше місця, ніж унціальний, бо друкувався на паперовому картоні, а «крапкові» літери пробивалися тупим шилом, отже книги виходили надзвичайно об'ємними, проте, він значно полегшував процес навчання сліпих дітей літерам, отже, останні, починали більш швидше читати та писати. Враховуючи цей факт, міжнародний конгрес вчителів, який проходив у Берліні в 1879 році, визнав «брайлевський» метод всесвітнім для навчання всіх дітей зі слабким зором та повністю незрячих [1].

На вітчизняному просторі хороший унціал для сліпих з'явився лише у 1882 році, завдяки старанням доктора Скребицького, який розробив та замовив у друкарні («Експедиція заготовлення державних паперів») рельєфний шрифт, що згодом був відлитий у Відні; цим шрифтом користувалося Маріїнське товариство, щоб надрукувати декілька книг для сліпих. За системою Брайля перша книга слов'янською мовою була надрукована у 1886 році, під заголовком: «Збірник статей для дитячого читання».

Що стосується інших методик навчання сліпих дітей, то тут також переймався досвід західних країн, переважно Німеччини: вивчення географії стало більш легким, завдяки вживанню рельєфних карт; навчання рахунку обмежувалося переважно усним та наочним способом за допомогою 100 маленьких кубиків; навчання музиці (на слух) сприяло подальшому працевлаштуванню, з іншого – вносило різноманіття в сумну атмосферу внутрішнього життя; завдяки дивовижному розвитку відчуття тактильного дотику, сліпі діти вважались найкращими працівниками у прядінні, в'язанні, створенні килимів із суконних матеріалів чи соломи, виготовленні взуття, плетінні кошиків, канатів та інше [1].

Аналіз освітнього процесу дітей та молоді у спеціалізованих закладах суспільної опіки західного регіону України свідчить, що в досліджуваний період існували деякі відмінності в процесі організації навчання й виховання сліпих та глухонімих. Так, М.В. Марчук у статті «Діяльність опікунсько-виховних закладів Буковини у контексті суспільної опіки дітей з особливими потребами (кінець XIX – перша третина XX ст.)» підкреслює, що вихованці школи-притулку, окрім таких предметів як арифметика, історія, географія, мова, релігія, природознавство, музика, співи та ручна праця мали можливість вивчати ще й інтуїцію та технологію [6, с. 15]. Поряд із цим автор акцентує, що в зміст освіти сліпих та зі слабким зором, глухих (глухонімих) дітей, окрім загальних предметів, входили і спеціальні, такі як розвиток пам'яті, артикуляція, каліграфія [6, с. 16].

Певну подібність у діяльності закладів суспільної опіки, незважаючи на їх територіальну розмежованість, мав режим дня для вихованців. Порівняльний аналіз дав змогу з'ясувати, що спільними можна вважати такі його складники, як підйом, гігієнічні процедури, одягання, прибирання; ранкова молитва. Також у всіх закладах відбувалося вивчення основних предметів у першій половині дня; у другій – вихованці займалися ручною працею, індивідуальними музичними заняттями. У вечірню годину проводились виховні бесіди, відводився час для обговорення та повторення вивченого матеріалу. У вільний час діти могли читати, співати і влаштовувати ігри [6, с. 16-17].

Таким чином, майже протягом всього досліджуваного нами періоду, функціональність спеціалізованих закладів суспільної опіки для сліпих дітей не була однозначною. Лише наприкінці XIX століття сформувалась певна освітньо-виховна система для сліпих, розширилась мережа спеціалізованих закладів (шкіл, училищ, інститутів), з'явилися нові методики та засоби вивчення загальноосвітніх предметів, завдяки перейманню досвіду західних країн; особливого значення набула система профорієнтаційного навчання сліпих дітей мистецтву чи певному виду ремеслу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слепота. Энциклопедический словарь / Под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского; Изд. Ф.А. Брокгауз [Лейпциг], И.А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб.: Семеновская ТипоЛитография И.А. Ефрона, 1890-1907. – Т. 1-41А [1-82], доп. 1-2А [1-4] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/all/094/94702.shtml>
2. Керзум А.П. Институт слепых императорского человеколюбивого общества //А. П. Керзум, О. Л. Лейкинд /Энциклопедия благотворительности. [Электронный ресурс]. – Рубрикатор: Благотворительность в Петербурге. История. Попечение об инвалидах. – Режим доступа: <http://encblago.lfond.spb.ru/showObject.do?object=2830283019>
3. Институт глухонемых и слепых. Энциклопедический словарь / Под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского; Изд. Ф.А. Брокгауз [Лейпциг], И.А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб.: Семеновская ТипоЛитография И.А. Ефрона, 1890-1907. – Т. 1-41А [1-82], доп. 1-2А [1-4] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/all/044/44608.shtml>
4. Федоренко С.В. Становлення та розвиток вітчизняної тифлопедагогіки: автореферат дис.... докт. пед. наук: 13.00.03 / С.В. Федоренко; Нац. Пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – 39с.
5. Кравченко О. В. Опіка над сліпими дітьми в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. В. Кравченко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Сер.: «Історія та географія». – 2012. – Вип. 44. – С. 50-54.
6. Марчук М.В. Діяльність опікунсько-виховних закладів Буковини у контексті суспільної опіки дітей з особливими потребами (кінець XIX – перша третина XX ст.). / М. В. Марчук. – Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка – № 4 (287), 2014. –С.11-19